

понимание переносного смысла пословиц и метафор, противоположности, тест “Логические закономерности”, тест “Личностные умозаключения”. Методики исследования интеллектуальных способностей: прогрессивные матрицы Равена, свободно культурный тест Р. Кеттелла, методики Д. Векслера (взрослый вариант), тест Амтхауэра на структуру интеллекта, тест Е. Торренса на креативность. Методика для исследования личностных особенностей: личностные опросники Айзека, Кеттелла, Шмишека, Личко, опросник САН, исследование самооценки (по методике С. Рубинштейн), шкалы оценки тревожности Спилбергера, проективные методики.

Социокультурная. Социальный интеллект и определение уровня социализированности: методика Дж. Гилфорда и М. Салливена, опросник ценностей, социально-психологический опросники, “Автопортрет”, анкетно-опросная сеть для студентов ИСР, тесты специальных способностей.

Таким образом, чтобы успешно решить проблему подготовки конкурентоспособных специалистов, имеющих физические ограничения, необходимо комплексно подходить к организации различных моделей сопровождения, включать их в образовательное пространство вуза. В противном случае трудно рассчитывать на качество обучения инвалидов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Птушкин Г. С. Организация профессионального обучения студентов-инвалидов в ИСР НГТУ // Междунар. науч.-практ. конф “Высшее образование инвалидов”, 20-22 июня 2000. — СПб., 2000.
2. Розанова Т. В., Тигранова Л.И., Яшкова Н.В. Развитие мышления у детей с недостатком слуха. — М., 1983.
3. Дегтярева Т.Н., Птушкин Г.С. О необходимости профессиональной и психологической адаптации преподавателя в процессе обучения глухих и слабослышащих студентов // Материалы IV Междунар. науч.-метод. конф. „Качество образования: достижения, проблемы” (НГТУ, 17-20 апреля 2001 г.). — Новосибирск, 2001.
4. Птушкин Г.С., Дегтярева Т.Н. Социальная работа и комплексная реабилитация. Философия единства деятельности // Материалы междунар. науч.-практ. конф. „Теория и практика социальной работы на рубеже веков” (Новосибирск, 14-16 февраля 2001 г.). — Новосибирск, 2001.
5. Казакова Е.И. Система комплексного сопровождения ребенка: от концепции к практике // Материалы науч.-практ. конф. „Психолого-педагогическое медико-социальное сопровождение развития ребенка”, (СПбГУПМ, 1-3 апреля 1998 г.).— СПб., 1998.
6. Шипицына Л.М., Казакова Е.И. Комплексное сопровождение и коррекция развития детей-сирот: социально-эмоциональные проблемы. — СПб., 2000.

УДК 615.851(082)

Л.О. ПІНЧУКОВА

ОСОБИСТІСНІ ПРОБЛЕМИ ЮНАКІВ ЯК ПРЕДМЕТ РОБОТИ ПСИХОЛОГА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Рассмотрены проблемы, связанные с личностным развитием студентов-юношей в условиях университета. Квалифицированный психолог может оказать эффективную помощь в решении подобного рода проблем. Используя метод беседы, тестирования, анализа учебных успехов и индивидуального жизненного опыта студента, психолог формулирует стратегии решения личностных проблем, организует специальные условия с тем, чтобы помочь ему в выборе жизненных целей и путей личностного роста.

The analyses of problems concerned with the growth and development of the personality of the university students is presented in the article. But in fact only qualified psychologists can help them in the solving of such a kind of problems in the effective way. Using the methodologies of the interview, test assessment, student's study successes and his individual life experience psychologist creates the strategies of solving of the client's personality problems, arrange the special conditions to help him to choose the life goals and ways of the personality growth.

Державна незалежність України дає підстави для розбудови суспільства на засадах, які, з одного боку, базуються на історичній спадщині, а з іншого — спираються на міжнародний досвід і реалії сьогодення. І це рельєфно відображається в освіті. Суспільством усвідомлена потреба в докорінному її реформуванні; наукою і практикою напрацьовано матеріал для системних концепцій; керівниками закладів освіти стають люди, здатні до переходу на принципово інший рівень розбудови всього навчально-виховного процесу [4, 5]; домінуючою методологією стає гуманізм.

Сучасний гуманізм як світоглядна позиція, за формулюванням Г.О. Балла, базується на такому ставленні до людини, коли головним є поняття принципової реалізації кожним індивідом „невичерпних можливостей особистісного розвитку” за умов необхідної соціальної підтримки [1]. Вже нині змінюються акценти навчально-виховного процесу у практичний бік, більш сучасними стають програми традиційних курсів, реформуються й критерії оцінювання успішності, олюднуються міжособистісні взаємини. Зокрема, до університетів на загальних або й пільгових умовах потрапляють особи з особливими потребами, а це вимагає певних дій і рішень на всіх рівнях. Освітні заклади мають свою історію, традиції, критерії та попит, що

є національною особливістю освіти України і, як зазначає Л.Кучма, „використати це багатство повною мірою не так уже й просто” [5; 1]. Цей трансформаційний процес своєю складовою має розбудову психологічної служби, залучення психолога до освітнього процесу, створення умов для опрацювання й вирішення особистісних та міжособистісних проблем працівників освітнього закладу, студентських груп, самих студентів [3; 4; 7].

Розбудова психологічної служби в освіті йде нелегким шляхом, виникають питання результативності й умов роботи. Як зазначає С.Д.Максименко, „розвиток вітчизняної практичної психології сьогодні потребує...не стільки прикладних розробок, скільки досліджень фундаментального плану, зокрема спрямованих на теоретико-методологічне осмислення психологічної практики, розробку системи категорій і понять практичної психології, теоретичних концепцій і т.д.” [4, с. 8]. У своїй роботі дипломований психолог спирається на такі наукові засади, враховує соціокультурні фактори, сімейний вплив, актуальну ситуацію клієнта, індивідуально-типологічні та психофізіологічні особливості, готовність до співпраці.

Соціокультурне середовище диктує певні вимоги до розвитку особистості у навчальному закладі. Вони транслуються через сімейні стереотипи; певні норми і правила освітнього закладу; психологічний мікроклімат складу адміністрації, колективу викладачів, самих студентів. Багато безпосередніх та опосередкованих факторів може підкріплювати або спростовувати ці впливи. Серед них матеріально-технічна база закладів освіти, фінансування та престиж, гарантування роботи або можливість її отримання по закінченні вузу, якість отриманої освіти, потреба у фахівцях даної спеціальності на ринку праці, зв'язок програм викладання із життям, осучаснення всього навчально-виховного процесу тощо.

Соціальне середовище і окрема особа перебувають у постійній взаємодії. Оточення впливає на особистість молодої людини, формує її, спрямовує поведінку у певне русло, демонструє елементи моди на зовнішній вигляд, лексикон, акуратність, здоров'я, дозвілля, успіх тощо.

Особистість через належність до конкретних груп, зокрема студентської, надає їм певної соціальної якості: сама сприяє закріпленню або розхитуванню соціальних традицій, функціонуванню усталених звичаїв, породженню нових форм поведінки. Якість такої взаємодії і формує значною мірою загальне та психічне здоров'я молоді, визначає соціальне становище, сприяє досягненню психологічного комфорту. Особа, яка вчиться, розглядається психологом як людина на конкретному етапі онтогенетичного розвитку з певними психофізичними особливостями та індивідуальними проявами. Кожну з них спеціаліст сприймає як унікальну, неповторну, здатну до зміни індивідуальність, що включена в освітній процес, у конкретну її систему (культурно-історичне місто-селище, соціальне середовище школи, соціально-психологічну групу). Крім того, фахівець мусить враховувати попереднє середовище сім'ї, її морально-психологічний клімат та вплив типу виховання. Повага до молодої людини, толерантне (неупереджене) ставлення до індивідуальних проявів, визнання права на особисту думку та вибір, особистісний прояв, на помилку

є невід'ємними морально-фаховими принципами його роботи.

Користуючись даними І.С. Булах [2], Р.І. Кравченко [3], В.В. Рибалка [6], прослідкуємо за актуальною соціальною ситуацією розвитку юнаків, спинимось на деяких психологічних труднощах, які вони переживають сьогодні. Вік 15 — 18 років для чоловічої статі науковці однотайно вважають одним із найважливіших і найсуперечливіших етапів життя людини. З нього починаються соціально-психологічні зміни, які призводять до формування певного особистісного типу, характеру, рис, референтного кола. Саме цей вік більшою мірою, ніж інші періоди життя, узалежнений від сьогоденних реальностей. Молода людина розвивається „через внутрішні конфлікти з самим собою та іншими, через зовнішні зриви і внутрішні сходження до формування почуття особистості” [2]. Класична наукова парадигма виокремлює типові особистісні утворення цього віку — це: „егоцентризм, амбівалентність почуттів, потреба у самоствердженні, самоаналіз, почуття невпевненості у собі, ідентичність, почуття винятковості, емансипація, прагнення до створення ідеалів, вразливість, мрійливість, конформність” [2].

Сучасний юнак характеризується підвищеною сенситивністю до оцінних взаємин з оточуючими його людьми і вимогливістю до них, нестійкістю самоощінок, потребою в успіху і референтному авторитеті й інтимно-особистісному спілкуванні, виникненню рольового самовизначення, прагненням до автономності і відносно незалежною від безпосередніх порад дорослих поведінкою, новою соціальною позицією, почуттям дорослості, усвідомленням власної наступності і замислюванням над сенсом буття [2].

Цінність знань для фізичного виживання, орієнтації в політичній та економічній ситуації, формування особистої думки теж значно зросла, хоча ще недостатньо усвідомлюється молоддю.

Знати попередній досвід, відомі на сьогоднішній день закономірності, традиції культури; аналізувати, робити висновки, створювати мислинневі моделі, екстраполювати; вміти користуватися тим, що створено людством; свідомо і критично засвоїти певні норми й правила, розвинути власні особистісні структури до рівня владнання конфліктів, труднощів буття; самостверджуватися, самореалізовуватися — це і, можливо, багато чого іншого й більш конкретного мусить опанувати наш сучасник, молода людина, зокрема студент. Вибір на користь соціально санкціонованого, позитивного, корисного як для себе, так і для суспільства, орієнтованого на ідеал людства, науково обґрунтованого вимагає великих фізичних, психічних, моральних зусиль. Саме в готовності до такого кроку юнацтво і потребує допомоги. За порадою юнаки звертаються до друзів, старших товаришів, родичів та батьків. Однак велінням часу є кваліфікований підхід, і звертання до психолога не тільки данина моді, а й запорука найбільш обґрунтованого рішення.

Метою нашого дослідження було виокремлення тих особистісних проблем молодої людини, які ще залишаються від часу психофізичного зростання, з якими вона прийшла в навчальне середовище або набула під час перебування в ньому — навіть і короткострокового.

Нашим завданням було вивчення особистісних труднощів студентів-юнаків першого курсу, які видаються їм нездоланими, вербально оформлюються як проблеми і пов'язані з утвердженням себе у соціальному мікросередовищі, подальшим професійним самовизначенням, позитивним сприйняттям власної особистості. Було обрано дві групи столичного університету, в яких навчалось 50 юнаків, з них осіб з особливими потребами: двоє хворіють на серце, один юнак мав складне порушення зору, ще двоє (друзів) — добре реабілітований дитячий церебральний параліч.

Із проведених нами впродовж 2002 р. опитувань вимальовується картина, де, поряд з навчальними та професійними, виявляються сутнісні, соціальні і прагматичні проблеми.

До сутнісних проблем віднесено: формулювання сенсу життя, розуміння подій та моральності людських вчинків, брак або недостатність для конкретної особи емоційної близькості та тепла, відсутність або розбіжність спільних та близьких з референтною групою інтересів.

Переживання труднощів соціального плану включали потребу бути почутими, сприйнятими, позитивно оціненими іншими, мати змогу показати свій талант, продемонструвати чесноти.

До прагматичних проблем ми віднесли бажання бути фінансово сильним, мати сучасні засоби комунікації та модний одяг, диплом про вищу освіту.

У такому дусі з однаковим перейманням давали відповіді юнаки як здорові, так і з особливими потребами. Між тим, зауважимо, потреби в підтриманні здоров'я, у спробі зрозуміти інших, у дотриманні моральних норм, в усвідомленні свого місця в соціумі виражені більше саме у юнаків з особливими потребами. Соціальна ситуація розвитку студентства така, що людина здебільшого перебуває в колі ровесників протягом періоду навчання, тобто чотири-п'ять років. Групи, як правило, змішані за статтю, в кількісному складі дівчата або юнаки можуть значно переважати. Тож така група має підстави для демонстрації та сповідання певної гендерної моралі. Якщо в чоловічому середовищі переважають цінності сили, мужності, самостійності, наполегливості тощо, то і члени групи намагатимуться саме такими ставати. Акцентування особливих цінностей (бравати, зневажливості, миттєвих знайомств, куріння тощо) викликають варіативні форми поведінки, інше ставлення до навчання, міжособистих стосунків, власного здоров'я. Люди порівнюють себе з іншими, з такими, кого вважають взірцями, авторитетами, кого сприймають як лідера. Створені групи можуть бути референтними для даної особи або не бути такими. Важливим, особливо для молодшої людини з особливими потребами, є якість попереднього досвіду; конкретні справи, які вона вмiла робити в іншій групі; зміст і мотивація взаємодії (що, як і на підставі чого відбувалося); наслідки взаємодії для неї та групи й подальшої долі міжособистісних стосунків.

Однією з умов виникнення мотивації до навчання є можливість опанування професією. Уявлення про неї складається поступово, особливо під час практики. Окрім професійних знань, вмiнь і навичок для успішної роботи потрібна

психологічна готовність до їх прояву та розвитку. Поряд із вивченням дисциплін загальнокультурного спрямування, такими, як філософія, історія, психологія, педагогіка тощо, та спеціальними для кожного вищого навчального закладу та факультету, систематизація наукових знань про себе, про власні індивідуальні особливості набуває неабиякого значення в кількох аспектах. Психологічна культура, як складова будь-якого виховання, починаючи з сімейного, є невід'ємною частиною нашого духовного багатства і буття. Однак далеко не завжди підтримується комфорт буденного життя. Робота з молоддю потребує знань про загальні закономірності розвитку людини та її вікові особливості, типові характерологічні прояви, варіативні індивідуальні реакції. Фахівці мусять бути психологічно готовими до взаємодії зі студентами на будь-які теми, дати відповідь на найрізноманітніші питання з їхнього боку. Проблеми, що виникають у молоді, можуть бути зафіксовані, розпізнані, опрацьовані [6], негативний розвиток їх — упереджений, загальмований або й унеможливлений.

Висновок. Проведене дослідження дає змогу сформулювати практичні рекомендації для психологів вищої школи. Вони стосуються привернення їхньої уваги до питань, з якими юнаки звертаються під час вступу до ВНЗ на консультативній бесіді, в період навчання, зокрема, на першому курсі. За кожним із питань можуть стояти життєво важливі проблеми сенсу життя, існування в соціумі, самовизначення, вибору професії, готовності долання життєвих труднощів, переживання певних подій, станів, травм.

Не маючи змоги практично випробувати себе на ділі, юнак уявляє ті ситуації, де він може мати успіх, проявити себе, утвердитись у наявності бажаних рис характеру. Натомість ситуації негативного спрямування, що можуть призвести до зневіри, травми, поганої оцінки з боку сторонніх тощо, як правило, у думці не виникають. Саме на цей бік уявлень юнаків і слід звертати увагу психологові під час уважного їх вислуховування.

Особистісні проблеми юнаків в інтегрованих групах вищого начального закладу ще тільки починають вивчатися і потребують підтримки для проведення наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Балл Г.О.* Сучасний гуманізм і освіта: Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти. — Рівне: "Ліста-М", 2003.— С. 5.
2. *Булах І.С.* Специфіка особистісного зростання підлітка: ракурс сучасного психологічного дослідження // Журнал практикуючого психолога.— 2002.— Випуск 8.— с. 72-85.
3. *Кравченко Р.І.* Соціальна робота з розумово відсталими людьми: Навч. посібник.— К., 2001. — С. 34-67.
4. *Максименко С.Д.* Теоретико-методологічний контекст сучасної практичної психології // Практична психологія в контексті культур: Зб. наук. праць; Відп. ред. З.Г.Кісарчук. — К.: Ніка-Центр, 1998. — С. 6-17.
5. *Освіта України за роки незалежності: стан, факти, події / За заг. ред. В.Г. Кременя.* — К.: Вища шк., 2001. — 159 с.
6. *Рибалка В.В.* Деякі культурно-психологічні та етнокультурні передумови діяльності психологічної служби системи освіти // Практична психологія в контексті культур: Зб. наук. праць; Відп. ред. З.Г.Кісарчук.—К.: Ніка-Центр, 1998.— С. 252-254.